

**ՑԱՆՑԵՐԻ ԵՎ ՑԱՆՑԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԷՌԻԹՅԱՆ ՇՈՒՐՁ՝**

*Դավիթ Հովհաննիսյան
ԵՂՀ Քաղաքակրթական և մշակութային
հետազոտությունների կենտրոն
dhovhannisyan@ysu.am*

Բանալի բառեր՝ թվային հասարակություն, ինքնություն, ցանցեր, տեքստ, կենտրոն, ինֆորմացիոն հոսքեր, ցանցապետություն

Բոլոր տեսակի հարաբերությունների հիմքում ընկած է գլոբալ ծրագրերի մրցակցությունը, և այդ մրցակցության մեջ տանուլ տվողները փորձում են խոչընդոտել մյուսներին, ստեղծելով տարբեր դրսևորումներ ունեցող կոնֆլիկտներ, որոնք կարող են ստեղծել ենթակառուցվածքային խցանումներ: Այսպես եղավ Խորհրդային Միության փլուզումից հետո, երբ դադարեցին աշխատել նախկինում գործող նավթամուղերն ու գազամուղերը, միասնական էլեկտրացանցերի ընդհանուր համակարգը և Խորհրդային Միությունը Պարսից ծոցի երկրների հետ կապող երկաթգիծը:

Մեզատարածաշրջանի առումով հայ-թուրքական հարաբերություններն, իհարկե, «բանալի» հարաբերություններ են, որոնց կարևորությունը ամենահակիրճ և ընդգրկուն ձևով արտահայտվում է գերմանական դասական փիլիսոփայությունից

---

¹ Հոդվածի հիմքում 2015թ. հոկտեմբերի 29-ին ԵՀՀ կոնֆլիկտների տրանսֆորմացիայի դպրոցի ժամանակ հեղինակի կարդացած դասախոսության սղագրություն է: Տե՛ս

https://gallery.mailchimp.com/fa7bf2f47e720697a732f2b5f/files/CTS_2015_David_Hovhannisyan_Network_state_Oct_31_2015.pdf?mc_cid=68f22af15f&mc_eid=dca68af766

Եկող «Lebensraum», այսինքն՝ կենսատարածք հասկացության մեջ: Միացյալ Նահանգների համար նման կենսական տարածքներ են, օրինակ, Ղրիմը, խաղաղօվկիանոսյան Տոնգո պետությունը, Մալազիան և այլն: Կենսատարածքի ծածկույթը չափվում է իմպուլսներով, ազդակներով կամ քաղաքակրթական արդյունքների հասանելիությամբ:

Այսօր այդ կենսատարածքները քննարկելիս հնարավոր չէ շրջանցել Էլեկտրոնային թվային հասարակության, բազմազան տեղեկատվական հոսքերի և համակարգերի առկայության փաստը: Մի շարք գիտնականներ գնահատում են մեր «հիմա»-ն որպես «ինֆորմացիոն շոկի դարաշրջան» մի պարզ պատճառով. անընդհատ գտնվելով այդ հոսքերի տակ, մենք վերցնում ենք դրանցից միայն այն, ինչն ունակ ենք վերցնելու, և հսկայական ծավալի ինֆորմացիա բաց ենք թողնում համապատասխան ընդունիչ չունենալու պատճառով, ինչն իր հերթին, մասնավորապես, պայմանավորված է մեր հատվածական, «բեկորային» դարձած գիտակցությամբ, մեր ոչ ամբողջական աշխարհընկալմամբ, գիտելիք գտնելու քարտեզի բացակայությամբ:

Ումբերտո Էկոն նշում է, որ «հեռուստատեսությունը աղքատացրեց հարուստին և հարստացրեց աղքատին»: Ինչո՞ւ: Որովհետև աղքատը հնարավորություն ունեցավ նայելու ինչ-որ պիեսներ, լսելու երաժշտություն, որը երբեք իրեն հասանելի չէր լինի այլ պարագայում, իսկ հարուստը ծուլացավ, դադարեց թատրոն գնալ, համերգի գնալ: Ինտերնետի պարագայում Էկոն ճիշտ հակառակն է պնդում. այն հարուստին ավելի է հարստացնում, աղքատին ավելի է աղքատացնում: Նա գրում է. «Ճակատագրի բերումով ես շատ լավ ընտանիքում եմ ծնվել, շատ լավ կրթություն եմ ստացել, երբեմն հանճարեղ մարդկանց հետ եմ շփվել, ուստի ես, մտնելով համացանց, կարողանում եմ

տարբերակել լավը վատից»: Իսկ այն մարդը, ով չունի լավ կրթություն, լավ դաստիարակություն, շրջապատ, գիտելիք կամ ինֆորմացիա ստանալու լայն հնարավորություններ, ավելի է աղքատանում, որովհետև, չունենալով լավը վատից տարբերակելու հմտություններ, վերցնում է համացանցից այն, ինչն իրեն առաջինն են հրամցնում:

Այսօր շատ է խոսվում ցանցերի մասին, որովհետև մարդկությունն ապրում է չափազանց արագաշարժ ցանցային ինֆորմացիոն համակարգում, որն ազդում է ամեն ինչի, այդ թվում նաև ընդունվող որոշումների վրա: Միացյալ Նահանգների ազգային անվտանգության գործակալությունն, օրինակ, ընդունելով որպես հիմք այն հնարավորությունները, որոնք տրվել են իրեն «Փեթրիոթ» օրենքների փաթեթով, օրական լսում և արձանագրում է տրիլիոնների հասնող խոսակցություններ, sms-ներ, մեսիջներ, սկայպային հաղորդագրություններ և այլն: Այս հսկայական ծավալի ինֆորմացիայի գրանցումը խնդրի միայն մեկ մասն է, շատ ավելի բարդ է դրանից ընտրել այն, ինչն իրոք անհրաժեշտ է, և այդ խնդրի վրա հազարավոր մարդիկ են աշխատում, լրջագույն, բարդագույն ծրագրեր են գրվում: Այս ինֆորմացիայի գտման և վերլուծության հիման վրա հնարավոր գործողությունների մի քանի սցենարներ պետք է մշակվեն, որոնք պետք է դրվեն որոշում ընդունողների սեղանին: Միավ որոշումների ընդունման հիմնական պատճառը հենց այն է, որ ինֆորմացիոն արագությունը մի քանի մակարդակով գերազանցում է որոշումների ընդունման արագությանը և հանգեցնում է կիսաքառտիկ վիճակի, գործընթացների վատ կառավարմանն ամբողջ աշխարհում:

Ես բաժանում եմ ցանցերը երեք տիպի. տեքստ և կենտրոն ունեցող ցանցեր, միայն կենտրոն ունեցող ցանցեր և միայն տեքստ

ունեցող ցանցեր: Տեքստ և կենտրոն ունեցող ցանցը ամենահեշտ աշխատող, բայց միաժամանակ ամենախոցելի ցանցն է:

Դիտարկենք ցանկացած տրանսնացիոնալ ընկերություն, օրինակ՝ *Ջեներալ Մոթորս* կամ *Տոյոտա* ընկերությունները, որոնք ունեն կենտրոն և ներկայացված են գրեթե ողջ աշխարհում՝ գործակալությունների, գործարանների, ավտոպահեստամասերի հավաքման կամ վաճառքի կենտրոնների միջոցով: Նման ցանցը տեքստ չունի, ունի միայն կառավարման կենտրոն: Այդ պատճառով իր աշխատանքը բավականին կազմակերպված է, բայց կենտրոնը քանդելու դեպքում այն այլևս գոյություն չունի, ի տարբերություն տեքստ և կենտրոն ունեցող ցանցի. երբ նման ցանցի կենտրոնը քանդվում է, տեքստը շարունակում է աշխատել, կամ երբ տեքստը սկսում է ջնջվել, կենտրոնն անընդհատ փոխում, լրացնում ու վերականգնում է իր տեքստը:

Տեքստն այն է, ինչն արտահայտում է արժեքային հիմքը և ինքնությունը: Ի՞նչ բան է ինքնությունը: Այն հարցերի գումարը, որոնց դու պատասխանում ես: Ինչքան շատ հարցերի ես պատասխանում, այնքան ավելի հզոր է ինքնությունդ: Ինչքան շատ «լեզուներով» հարց ես հասկանում, որքան տարբեր սեմանտիկ համակարգերի ես տիրապետում, այնքան հզոր է ինքնությունդ:

Վերցնենք մարդու կյանքը, կամ մարդու ինքնությունը, կամ տեսակը, կամ իմ, որպես հայ առաքելականի տեսակը, կամ իմ, որպես տղամարդու տեսակը, մի խոսքով՝ ինքնության որոշակի տեսակը: Սա այն արժեքային համակարգն է, որը նպաստում է բազային արժեքի պահպանմանը և ուժեղացմանը: Մենք ուղղակիորեն չենք գործում, մեր կյանքի ուղենիշները ձևակերպվում են որպես մշակութային կողեր: Օրինակ, մարդու կյանքը որպես արժեք մշակութային կողում ստանում է «Մի՛ սպանիր» ձևակերպումը: Սա էլ ուղղակիորեն չի աշխատում, այլ ներկայացվում է կառույցների և նորմերի միջոցով (օրենքներ,

սահմանադրություն, ոստիկանություն և այլն): Այստեղ է մշակվում և այստեղից է ուղարկվում մարդու մշակութային, քաղաքակրթական արդյունքը, որը մտնում է համաշխարհային հոսանքի մեջ, տարածվում է, շրջում է, վերադառնում է: Այս ամենի կենտրոնում մարդու բազային արժեքն է, մարդու մինիմալ անվտանգությունը: Այստեղ, սակայն, մի խնդիր կա: Երբ ինքնությունը շատ է ուժեղանում, մարդը դառնում է կոսմոպոլիտ՝ կորցնում է իրեն, սկսում է փնտրել այնպիսի հարցերի պատասխանները, որոնք երբեք չեն ծագել:

Կարելի է բերել տարբեր տիպի ցանցերի մի շարք օրինակներ: Ցանց-պետության ցայտուն օրինակ է ԱՄՆ: Չկա աշխարհում մի վայր, ուր ամերիկյան դրոշ չլինի, այսինքն՝ չլինի մի խողովակ, որի միջոցով չուղարկվեն ԱՄՆ-ի ունիվերսալ արժեքային համակարգը, դրա նորմերը և կառույցները:

Մեկ այլ հզորագույն, բայց բոլորովին այլ տիպի ցանց-պետություն է Չինաստանը: Չինական ցանցը ստեղծվել է բնական ձևով. մարդիկ արտագաղթել են, և այսօր այդ պետությունը մարդկային հզոր գանգված ունի աշխարհում:

Այն ևս ունի կենտրոն և տեքստ, բայց դրանց ներկայությունը, բացի պետության զինանոցում առկա ձևերից՝ դեսպանատուն, ռազմական խարիսխ, մշակութային կենտրոններ և այլն, դրսևորվում է նաև Չայնա Թաունների, այսինքն՝ բազում Չինաստանների առկայությամբ. այստեղ չինարեն են խոսում, չինական երաժշտություն են լսում և այլն: Մա հաղորդակցվող ֆիզիկա է: Ինչպես հաղորդակցվող անոթների պարագայում ջուրը լցվում է մի անոթից մյուսը, հավասարեցնելով մակարդակները, այնպես էլ այստեղ ինֆորմացիան Չայնա Թաունի միջոցով ինքնալցվում է, որովհետև այդ ինֆորմացիան հենց Չինաստանն է:

Ամերիկյան այլ տարբերակ է: Ամերիկյան ներկայությունը նաև «փրկության բանալի» է: Ամերիկյան ցանցը նաև այն մարդիկ

են, որոնք գնում են հեռավոր, ամենավտանգավոր տեղերն անգլերեն սովորեցնելու, բուժելու մարդկանց, օգնություն ցույց տալու և այլն: Ցանցի բջիջ է *Մի էն էն* հեռուստաալիքը, որը հասանելի է գրեթե ամենուր: Բայց սա այլևս բնական ներկայություն չի: Սա արդեն ուղղորդված, մշակված ներկայություն է: Այս ցանցն ունի իր ենթագործիքները՝ մեկ այլ ցանց, կամ ենթացանց, օրինակ, մորմոնները, որոնք ներկայացնում են ամերիկյան ունիվերսալ արժեքները, բայց մորմոնյան հիմնավորմամբ: Այս պետություն-ցանցի աշխատանքը կառավարվում է կենտրոնից: Իհարկե հանգույցներն իրենց հետադարձ կապն ունեն և իրենց ուղարկած ինֆորմացիան կամ SOS-ը, «փրկեք մեզ»-ը, ազդում է կենտրոնի որոշումների վրա: Բայց այնուամենայնիվ կենտրոնը միակն է և բացարձակ նշանակություն ունեցողն է, ցանցը ստեղծողն է:

Հիմա անցնենք մեկ այլ, բայց մեզ համար շատ ավելի կարևոր խնդրի: Մեր առաջին համայնքները ստեղծվել են իհարկե շատ վաղուց՝ քրիստոնեությունից առաջ, բայց մենք հիմնականում դրանց ձևավորումը կապում ենք քրիստոնեության և երկու տարբեր տիպի գործունեության հետ: Առաջինը, բնականաբար, առևտուրն է. Արաբական թերակղզում պեղումների ժամանակ Տիգրան Մեծի ժամանակաշրջանի ոսկիներն ենք գտնում: Նմանատիպ գտածոներ ունենք նաև Հյուսիսային, Սկանդինավյան երկրներում: Երկրորդը ուխտագնացությունն է, հիմնականում դեպի Երուսաղեմ գնացող քարավաններն են, ճանապարհին ստեղծվող տարբեր ուխտավայրերն են և ի վերջո Երուսաղեմում հիմնված հայկական թաղամասն է: Անիի քանդվելուց հետո թափ է առնում երկրորդ մեծագույն ալիքը, հասնելով Ուկրաինա, Պոդոլսկ, Լվով, Լեհաստան, Հունգարիա, Բուլղարիա, Իտալիա: Ումբերտո Էկոյի ստեղծագործություններում, օրինակ, հանդիպում ենք Նվարդ անունը:

Այս համայնքները հիմա հիմնականում չկան, բայց դրանց հետքերը պահպանվել են: Կան հունգար-հայեր, որոնք հայերեն չգիտեն, կաթոլիկ եկեղեցի են գնում, բայց ունեն հիշողություն:

Մալազիա, Սինգապուր, Իսլանդիա, Սկանդինավիա... Այստեղ էլ հայեր կան: Եկեղեցի էլ ունեն, որը կառուցված չէ որպես եկեղեցի, որի վրա խաչ չկա, բայց դա մի վայր է, ակումբի նման մի տարածք, որտեղ հավաքվում են և այն անվանում եկեղեցի: Այսպիսով, բացի այն համայնքներից, որոնց հետ ավանդական ամուր կապ կա (ԱՄՆ, Սիրիա, Ֆրանսիա), կան նաև կենտրոնի հետ թույլ, ոչ միշտ պինդ կապած համայնքներ, երբեմն՝ խաչվող, երբեմն՝ չխաչվող: Պետք է նշել, որ այստեղ կան նաև ենթահամակարգեր. օրինակ՝ Դաշնակցությունը: Կան նաև իրենց արժեքային համակարգով, մշակութային կոդով տարբերվող ենթահամակարգեր, օրինակ, կիլիկեցիների միություն՝ արդեն (նախկին) բնակության վայրով հիմնավորված: Այսպիսի ենթահամակարգեր են նաև Ընդհանուր Բարեգործականը, հայ ոսկերիչների միությունը և այլն, ընդ որում սրանք հորիզոնական կառույցներ են ի տարբերություն կուսակցությունների, որոնք ուղղահայաց կառույցներ են՝ հիերարխիկ են:

Ինչպես տեսնում ենք, այն ցանցը, որն ունի միայն տեքստ, բացարձակ ազատ է: Մուտքը միայն տեքստի միջոցով է: Եթե դուրդ գալիս է՝ մտնում ես, ապա դուրս ես գալիս, երբ այլևս քեզ չի վերաբերում կամ չի գոհացնում: Ցանցին միանալը կախված է տեքստի գրավչությունից, ազդակի ուժգնությունից:

Երկրաշարժին հաջորդած շրջանում մեծ թվով անգամ հայերեն չխոսող մարդիկ եկան օգնելու: Ինքնությունը արձագանքեց հզոր ազդակին, ծագեց «ո՞վ եմ ես» հարցը և գտնվեց պատասխանը, որը տարավ դեպի ցանց: Խնդիրն այն է, որ ուժեղ ազդակներ շատ հազվադեպ են լինում, և դրանց միջև ընկած

Ժամանակահատվածում ցանցի ներքին կապերը խամրում են, խախտվում է հաղորդակցությունը:

Այսպիսով, ի՞նչ ձևակերպում կարող է ստանալ մեր հիմնական խնդիրը:

Եթե մենք ուզում ենք համապատասխանել դարաշրջանին, պետք է կարողանալ պատասխանել կարևոր հարցերին և ստեղծել այնպիսի ուժեղ տատանումներ, որ մեր ազդակները գնան հնարավորինս հեռու: Եթե մենք կարողանանք ընդունել շատ ազդակներ, հասկանալ դրանք, լինել ժամանակի հետ համընթաց, ապա մենք պետք է ցանցի տեքստի վրա աշխատենք և ճշգրտենք այդ տեքստն ուղարկելու հասցեները: Մենք պետք է գիտակցաբար վերակառուցենք ցանցը և, ի տարբերություն Միացյալ Նահանգների կամ Չինաստանի, պետք է լինենք ոչ թե պետություն-ցանց, այլ ցանցապետություն: Ուժեղ համակարգ, մոբիլիզացիոն մեծ ռեսուրս, անընդհատ ինֆորմացիոն փոխանակման հնարավորություն ունենալու դեպքում մենք ի վիճակի կլինենք լուծել բոլոր խնդիրները:

Վերջին երեսուն տարիների ընթացքում շատ լուրջ գիտնականներ շարունակաբար քննարկում են պետության ձևափոխման խնդիրը, պնդելով, որ պետությունը չի կարող շարունակվել իր ներկայիս ձևով, այն ստեղծվել է շատ վաղուց և միանգամայն այլ իրավիճակում: Երբ «հպատակ» հասկացությունը իր տեղը զիջեց «քաղաքացի» հասկացությանը, արդեն ֆրանսիական հեղափոխության ժամանակ ստեղծվեց այն, ինչը մենք անվանում ենք ազգ-պետություն: Եվ այդ ազգ-պետությունը, բնականաբար, ուղղված էր նրան, որպեսզի, անտեսելով կրոնական գործոնը, ստեղծի պետությանը պատկանելու վրա հիմնված սոցիալական միավորում:

Տեխնոլոգիաների զարգացումը բերում է կոլեկտիվների մեծացման, քանի որ հաղորդակցման նոր եղանակները թույլ են

տալիս ավելի ծավալուն նախագծեր և ծրագրեր իրականացնել: Այդ նոր մեծ խմբերի անդամներն արդեն ոչ միայն տարբեր կրոններ և էթնոսներ ներկայացնող, այլ նաև տարբեր քաղաքացիական պատկանելություն ունեցող մարդիկ են: Ուրեմն սրանց միավորելու և խմբերի միասնականությունն ապահովելու համար բոլորովին այլ սկզբունք է պետք գտնել: Սկզբունքներից մեկը դրված է, օրինակ, Եվրամիության հիմքում: Մեկ այլ սկզբունք է կարող համարվել սունիականը, որը, սակայն, թերի է, քանի որ թույլ չի տալիս, որպեսզի գործեն ադապտացման մեխանիզմները: Էթնիկականը ինդրահարույց է, որովհետև ստիպում է քեզ փակվել, մեկուսացնում է քեզ, պատեր է շարում շուրջդ: Ո՞րն է ուրեմն ելքը:

Պետության ձևափոխումը կարող է տեղի ունենալ «վերնից», երբ վերպետական որևէ կառույց վերցնում է պետական ինքնիշխանության որոշակի մասը (Եվրասիական Միություն, Եվրամիություն), և «ներքևից», երբ պետության որոշ գործառույթներ փոխանցվում են տեղական ինքնակառավարման մարմիններին, որոնց դերը կտրուկ աճում է:

Մյուս կողմից, պետք չէ մոռանալ, որ պետությունը բնորոշվում է որպես մի մարմին, որը բռնություն իրականացնելու բացարձակ մենաշնորհ ունի՝ հասարակության ներքին (ոստիկանություն) և արտաքին (բանակ) անվտանգությունը ապահովելու համար: Սա բերում է մաքսեր, տուրքեր հավաքելու իրավունքին, որն իր հերթին ծնում է լրացուցիչ ֆունկցիաներ, օրինակ՝ գաղտնալսում: Ըստ էության, սա պետության պատասխանն է ցանցերի գրոհին և ազդեցությանը: Եվ այն պետությունները, որոնք (Միացյալ Նահանգների օրինակով) իրենց ցանցը ստեղծելու բավարար հզորություն չունեն, փորձում են փակվել, իսկ փակվելով, կորուստներ են կրում, որովհետև տանուլ են տալիս ցանցին:

Այսպիսով, կարելի է եզրակացնել, որ երբ պետությունը կայուն, ամուր, ապահով պատ ստեղծելու հնարավորություն չունի, այն պետք է ինքը կառուցի ցանց դառնալու իր ճանապարհը, այսինքն, պետք է սկսի ստեղծել այնպիսի ընդունիչներ, որոնք, ստանալով բոլոր կողմերից եկող ազդակները, վերածեն դրանք սեփական ազդակների և ուղարկեն՝ գործի դնելով բազմախողովակ համակարգը:

NETWORKS AND THE NETURE OF NETSTATE

Abstract

Davit Hovhannisyan

Center for Civilization and Cultural Studies,

Yerevan State University

dhovhannisyan@ysu.am

Key words: *digital society, identity, network, text, center, informational networks, netstate*

Nowdays much research is done on networks because humanity is living in an extremely agile network of information systems that affects everything, including the decision-making process.

The article discusses three types of networks which are: networks with text and center, networks with text only, networks with center only. It also addresses a number of issues related to the network text, value base and identity. We must consciously rebuild the network, make sure the addresses for sending that text and build a network state. If we have a powerful system, a great mobilization resource and an opportunity to exchange information, we will be able to solve all the problems.

СЕТИ И СУЩНОСТЬ СЕТЕГОСУДАРСТВА

Аннотация

Давит Ованнисян

Центр по исследованию проблем

культуры и цивилизации, ЕГУ

dhovhannisyan@ysu.am

Ключевые слова: *цифровое общество, идентичность, сети, текст, центр, информационные потоки, сетегосударство*

Сегодня многие говорят о сетях, потому что человечество живет в чрезвычайно гибкой информационно-сетевой системе, которая влияет на все, включая процесс принятия решений.

В статье рассматриваются три типа сетей: сети с текстом и центром, сети только с текстом, сети только с центром. Автор также затрагивает ряд вопросов, связанных с сетевым текстом, ценностной базой и идентичностью. Мы должны сознательно перестроить сеть, убедиться, что существуют адреса для отправки этого текста и построить сетевое государство. Если у нас будет мощная система, мобилизационный ресурс и возможность обмена информацией, мы сможем решить все проблемы.